

Morana Brkljačić Žagrović*, Sanja Brkljačić Beg**, Martina Mavrinac***, Iva Sorta-Bilajac Turina****, Ivan Bunjevac*****, Tomislav Čengić*****

Može li suvremeni sport bez svoje etike? – potreba za sustavnom edukacijom

SAŽETAK

Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove sportaša (profesionalaca 38 % i rekreativaca 62 %) o etičnosti današnjeg sporta. U svrhu istraživanja konstruirana je anketa pod naslovom "Etika sporta" koja ispituje navedene stavove. Istraživanje je provedeno u razdoblju od travnja do lipnja 2009. godine u dva hrvatska grada, Rijeci i Zagrebu. Znakoviti rezultati dobiveni adekvatnim statističkim metodama potvrđuju prepoznavanje etičkih momenata u sportu u smislu onoga što jest, a što nije moralno, no istovremeno ukazuju i na nesposobnost definiranja te nemogućnost prepoznavanja etičkih dilema u sportu, kao ni načina njihovog kvalitetnog i sustavnog rješavanja. Navedeno govori u prilog nužnosti za sustavnom edukacijom o etici sporta (etici u sportu) te nužnosti njezine implementacije u kurikulumu kinezioloških fakulteta u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: sport, etika suvremenog sporta, edukacija

Uvod

Postoje povijesno-društvena razdoblja u kojima su neka goruća čovjekova pitanja i teme, zbog njihove društvene, humane i opće relevantnosti i urgentnosti, u prvom planu i u fokusu znanstvenog interesa. Tako se i suvremena civilizacija susreće s pro-

* Adresa za korespondenciju: dr. sc. Morana Brkljačić Žagrović, dr. med., Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka, Croatia, *e-mail*: morana.brkljajac@yahoo.co.uk.

** Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet, ASPIRA - Visoka škola za sportski menadžment Split.

*** Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet, Katedra za medicinsku informatiku, Rijeka.

**** Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Rijeka.

***** Klinički bolnički centar Rijeka, Rijeka.

***** Dom zdravlja Vinkovci, Vinkovci.

blemima bioetike, tj. moralne refleksije i ponašanja spram svekolikog života (bios) u uvjetima ubrzanog tehnološkog i općeg razvoja (Skledar, 2007). Razmatrajući navedeno moglo bi se reći da je došlo vrijeme susreta bioetike i sporta u smislu bioetičkih problema u sportu.

Etika je filozofska znanstvena disciplina koja istražuje problematiku morala. Opsežnost istraživanja dovela je tako i do razvoja bioetike. Pojednostavljeno, bioetika je relativno nova znanost koja se bavi etičkim problemima koji proizlaze iz razvoja medicine i biotehnologije kao i znanosti u cjelini. Njezin otac, biokemičar i kancerolog, Van Rensselaer Potter II. (Šegota, 2000) osmislio je izraz "bioetika" kombinacijom dviju riječi: "bio" i "etika". Riječju "bio" želio je naglasiti biološko znanje koje ekspanzira, a riječju "etika" istaći sustav ljudskih vrijednosti (Potter, 2007). U kombinaciji s etikom, misli Potter, biologija vodi u budućnost, a bez etike biološke znanosti, a time i sporta, narušavaju se prirodni red i poredak vodeći u svjetski konflikt s nesagledivim opasnostima (Potter, 1971).

Iako se, kako je prethodno navedeno, ocem bioetike neupitno smatrao V. R. Potter II., od prije četiri godine, preciznije 2007., postoje stanovite naznake da bioetika ima i svog starijeg europskog oca. Naime, riječ je o njemačkom protestantskom teologu iz Hallea na Saali, Fritzju Jahru, kojeg u svojem znanstvenom radu spominje ugledni njemački bioetičar Hans–Martin Sass, inače osnivač i prvi direktor Centra za medicinsku etiku u Bochumu, i (ko)autor čuvenog Bochumskog medicinsko-etičkog protokola (Sass, 2007).

Etika, pa onda i bioetika, promatraju temu socijalnog i društvenog blagostanja, dakle blagostanja duha i tijela, pod posebnim vrijednosno-normativnim vidom. Definirajući vrijednosno-normativni vid sporta možemo naglasiti kako je sport aktivnost dobivanja i stjecanja vlasti nad svojim tijelom, tj. integracija tijela u ljudski projekt igre, kreativnosti, izražavanja, slobode, mira, istraživanja poticajnih i pozitivnih međusobnih odnosa. Etičke se vrijednosti nude sa sviješću da su one pretpostavka dobre sportske prakse. Sport neće sam od sebe iznjedrili etičke vrijednosti (Aramini, 2009). Moralna autonomija sporta temelji se na ideji "slobodnog okupljanja" dobrovoljnih priloga članova civilnog društva, ali je u isto vrijeme zarobljena u strukturu igre koja je neprihvatljiva sama po sebi ili mora biti shvaćena u kontekstu razlikovanja između etike sporta i sportske etike. Budući da se bavimo etičkim pluralizmom, ne možemo unaprijed obećati očekivanu snagu uvjeravanja etičkog rasuđivanja. Sport nije jednoličan, uniforman fenomen i zbog toga bi takav zahtjev bio pretenciozan. Ipak, navodi Hosta, kao profesori fizičke kulture (kineziologije) i sportski treneri moramo čvrsto stajati na etičkim načelima ili barem moramo biti svjesni skliskog tla na kojemu stojimo (Hosta, 2009).

Kada se spomenu i povežu termini etika i sport, točnije etika u sportu ili etičnost današnjeg sporta, najčešće se promišlja o negativnim (neetičnim) aspektima sporta danas. Svjedoci smo brojnih neetičnih elemenata vezanih uz sport, kao što su doping, mito i korupcija, "prodane" utakmice i prije nego što se odigraju, kupnja i prodaja vrhunskih igrača čiji su vrtoglavi iznosi transfera dosegli i po nekoliko milijuna eura, dominantnost pojedinih sportova i istovremeno nedovoljno ulaganje u one manje atraktivne (čitajmo: manje profitabilne), vrijeđanje na različitim osnovama (nacionalnoj, spolnoj, vjerskoj i sl.) (Brkljačić, 2007). Ocjenjivanjem značaja sporta za političko djelovanje bave se sportski klubovi u kojima se sportaši bave sportom - dakle fizičkom kulturom, ali u kojima se ostvaruje i intenzivni idejno-politički utjecaj. Time u današnjem svijetu postoje dva tipa sportskih klubova: oni koji najčešće ne raspolažu potrebnom materijalnom osnovom za svoj rad, te oni elitni iza kojih stoji klasa na vlasti koja im preko zaštitnika osigurava materijalnu osnovu za rad i razvoj. Takvim se djelovanjem dodatno naglašava razlika između masovnog i elitnog sporta. Svjedoci smo činjenice da se spoj sporta i nasilja (ne morala) višekратно pokazao i društveno i znanstveno važnim. U prvom se redu to odnosi na navijačko nasilje - huliganstvo. Brojni su znanstveno-istraživački radovi posvećeni toj temi. Knjiga "Sport i nasilje u Europi" (Bodin, Robene, Heas, 2007) na jednom mjestu sažima najbitnije teme relevantne za odnos između sporta i nasilja. Jednom stvoren, subkulturni stil huliganstva ne ostaje nepromijenjen. Mijenjaju se konkretni sudionici, a s njima i dijelovi simboličke strukture, zadržavajući neke temeljne odrednice, poput maskulinizma, kompeticije, rivalstva, ritualnih netrpeljivosti, alkohola, teritorijalnosti, gradskih, regionalnih i nacionalnih identifikacija. Navedeno predstavlja samo dio dokaza o manjkavosti edukacije o etici u sportu koju je nužno razvijati u znanstvenu, ali ponajprije u odgojnu smjernicu djece, mladih ljudi, a poglavito mladih sportaša (Perasović, Bartoluci, 2007).

Promjena političkih sustava, miroljubiva aktivna koegzistencija, konkurencija, nacionalna, religiozna i rasna diskriminacija bez sumnje su pitanja politike koja se nužno reflektiraju i na sport. Zbivanja u sportu, u svijetu i kod nas, to i potvrđuju. Danas je sport postao sredstvo propagande u međunarodnoj politici. Potvrđuju to brojna zbivanja u vezi s domaćinstvima svjetskim prvenstvima, olimpijadama, parolimpijadama i sl., a vidi se to i u primjeru olimpijskih igara koje više podsjećaju na kolonu brojki s mnoštvom rezultata i financijskih izvješća, nego na vebni sportski događaj (Simonić, 2001). Olimpijci, kao i sportaši općenito, postali su borci za prestiž svoje države - nacije. Sport je postao probni poligon za odmjeravanje snaga blokova svijeta. Sportski je svijet podijeljen na sportske velesile i "male" zemlje. Nije zanemarivo da postizanje međunarodno priznatih rezultata predstavlja državu u svijetu, odnosno da vrhunski sportski uspjeh u razvijenom svijetu ima posebnu proi-

zvodnu cijenu. Riječ je, dakako, o tzv. sportskoj i kulturnoj diplomaciji, te o stvaranju imidža države (Selhanović, 2007). Iako je još redak iz Druge poslanice Timoteju (2,5) polučio: "*Isto tako ako se tko natječe, ne dobiva vijenac ako se propisno ne natječe*" (Novak, 2008) posljednjih desetljeća svjedoci smo potiskivanja temeljnih sportskih postavki o prijateljstvu, ferpleju, nelaganju i etičnosti, što govori u prilog krizi sportske etike/etike u sportu, a prije svega krizi sportaša kao subjekta u njoj.

U cilju ispitivanja stavova sportaša o etičnosti današnjeg sporta u cjelini, fokus ovog rada usmjeren je na neka osnovna pitanja i promišljanja na području sportske etike.

Metoda rada

Ispitivanje je provedeno anonimnom anketom pod nazivom "Etika i sport".

Pri anketiranju ispitanici u kategoriji rekreativaca izabrani su slučajnim odabirom, dok se za kategoriju profesionalnog sportaša anketiranje vršilo ciljano s profesionalnim sportašima i sportašicama dolaskom u njihov klub.

Anketa je provedena osobno, direktnim kontaktom s ispitanicima.

Prvi dio ankete sadrži sociodemografske podatke o spolu, dobi, sportu kojim se ispitanici bave: a) profesionalno, b) rekreativno, te broju godina bavljenja sportom i obrazovanju.

Drugi dio ankete sastoji se od 14 pitanja. Za potrebe ovog rada prikazana su i obrađena 4 relevantna pitanja. Na svako pitanje ispitanici su iskazali svoje stavove pomoću Likertove skale procjene stavova od pet stupnjeva:

1. u potpunosti se ne slažem
2. uglavnom se ne slažem
3. ne znam, nemam stav
4. uglavnom se slažem
5. u potpunosti se slažem

Svi prikupljeni odgovori ispitanika obrađeni su adekvatnim statističkim postupcima.

Ispitanici

Istraživanje je provedeno na području dvaju gradova Republike Hrvatske, Rijeke i Zagreba u periodu od travnja do lipnja 2009. godine. Ispitano je ukupno 100 ispitanika, 34 (34 %) žena i 66 (66 %) muškaraca; 38 ispitanika (38 %) sportom se bavi profesionalno, a 62 ispitanika (62 %) rekreativno. Prosječna dob ispitanika

iznosila je 29 godina (SD = 11,96). Raspon dobi bio je od 15 do 58 godina. Prosječni broj godina bavljenja sportom iznosio je 12 godina (SD = 8,47), a kretao se od najmanje 2 do najviše 38 godina.

Statistika

Za potrebe ovog istraživanja za demografske je podatke korištena prosječna vrijednost, standardna devijacija te minimum i maksimum. Odgovori ispitanika obrađeni su neparametrijskom metodom Kruskal–Wallis testa. Prikupljeni podaci grafički su prikazani.

Etički aspekti istraživanja

Ispunjavanje anonimne ankete dobrovoljno je, te je samim tim opravdana pretpostavka suglasnosti/pristanaka ispitanika. Time je zadovoljena informirana suglasnost/pristanak (engl. *informed consent*) kao temeljna doktrina bioetike.

Rezultati

Za potrebe analize stavova ispitanici su bili raspoređeni u dvije skupine: profesionalci (profesionalni sportaš) i rekreativci (rekreativno bavljenje sportom).

Statističkom obradom podataka potvrđeno je prepoznavanje etičkih momenata u sportu, kao i procjena etičnosti sportskih sudaca, trenera i sportaša uopće.

Na pitanje o etičnosti današnjih sportskih sudaca ispitanici su sljedećeg stava: 2 % ispitanika u potpunosti se slaže s etičnošću sportskih sudaca u današnjem sportu, dok se 16,2 % ispitanika slaže, a 32,3 % ispitanika nema stav o etičnosti sportskih sudaca. 37,4 % ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da su sportski suci etični, dok se 12,1 % ispitanika u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da su sportski suci etični. U odgovorima na pitanje *Slažete li se s tvrdnjom da su sportski suci etični?* nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima između profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 0,49$ $P = 0,461$) (slika 1).

Na pitanje o etičnosti današnjih trenera stavovi su sljedeći: 8,1 % ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjom da su današnji treneri etični, a 32,3 % ispitanika slaže se s tom tvrdnjom. 39,4 % ispitanika nema stava o etičnosti sportskih trenera, dok se 16,2 % ne slaže s ponuđenom tvrdnjom, a 4 % ispitanika u potpunosti se ne slaže s njom.

U odgovorima na pitanje *Slazete li se s tvrdnjom da su treneri etični?* nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 2,50$ $P = 0,095$) (slika 2).

Stavovi ispitanika o etičnosti današnjih sportaša su sljedeći: 6,1 % ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjom da su sportaši etični, dok se 37,4 % ispitanika slaže s tom tvrdnjom. Visokih 44,4 % ispitanika nema stava o navedenoj tvrdnji. 11,1 % ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da su sportaši etični, dok se 1 % ispitanika u potpunosti ne slaže s tom tvrdnjom.

U odgovorima na pitanje *Slazete li se s tvrdnjom da su sportaši etični?* nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 0,50$ $P = 0,441$) (slika 3).

S obzirom na konstataciju da je politika uvelike ušla u svijet sporta, postavljeno je pitanje o političkoj angažiranosti sportaša. 3 % ispitanika u potpunosti se slaže, dok se 13,1 % ispitanika slaže s političkom angažiranošću sportaša. 15,2 % ispitanika nema stava o navedenom. 33,3 % ispitanika ne slaže se, a 35,4 % ispitanika u potpunosti se ne slaže s političkim angažmanom sportaša. Na pitanje *Slazete li se s političkom angažiranošću sportaša?* nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima muških i ženskih ispitanika ($\chi^2 = 0,22$ $P = 0,625$) (slika 4).

Na pitanje: *Smatrate li da je novac stimulans za bolje sportske rezultate?* dobiveni su sljedeći odgovori: 48,5 % ispitanika slaže se, dok se 21,2 % ispitanika u potpunosti slaže s tvrdnjom da je novac stimulans za bolje sportske rezultate. 8,1 % ispitanika nema stav o navedenoj tvrdnji. 17,2 % ispitanika ne slaže se, dok se 5,1 % ispitanika u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da je novac stimulans za bolje sportske rezultate. U odgovorima na navedeno pitanje nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 2,49$ $P = 0,090$) (slika 5).

U cilju ispitivanja vodeće motivacije za bavljenje sportom ponuđeni su sljedeći odgovori: *novac, državne boje, vlastiti rezultat, eksponiranost.*

S tvrdnjom da je *novac* motivacija za bavljenje sportom u potpunosti se slaže 3,0 % ispitanika, dok se 13,1 % ispitanika slaže sa spomenutim. 15,2 % ispitanika nema stava o navedenoj tvrdnji. 33,3 % ispitanika ne slaže se, a 35,4 % ispitanika u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom da je novac njihova motivacija za bavljenje sportom. U tvrdnji *moja motivacija za bavljenje sportom je novac* utvrđena je statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 4,83$ $P = 0,021$) (slika 6).

S tvrdnjom da su *državne boje* motivacija za bavljenje sportom u potpunosti se slaže 21,2 % ispitanika, dok se 34,3 % ispitanika slaže s njom. 9,1 % ispitanika nema stava o navedenoj tvrdnji. S tvrdnjom da su *državne boje* motivacija za bavljenje

sportom u potpunosti se ne slaže 20,2 % ispitanika, a ne slaže se 15,2 % ispitanika. U odgovorima na pitanje o tvrdnji *moja motivacija za bavljenje sportom branjenje je državnih boja* utvrđena je statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 6,66$ $P = 0,007$) (slika 7).

S tvrdnjom da je *vlastiti rezultat* motivacija za bavljenje sportom u potpunosti se slaže 57,6 % ispitanika, dok se 35,4 % slaže s navedenim. 4 % ispitanika nema stav o navedenoj tvrdnji. 3 % ispitanika ne slaže se, a 0 % u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom da vlastiti rezultat predstavlja motivaciju za bavljenja sportom. U odgovorima na pitanje o tvrdnji *moja motivacija za bavljenje sportom je vlastiti rezultat* utvrđena je statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 4,04$ $P = 0,021$) (slika 8).

S tvrdnjom da je *eksponiranost* (pojavnost u javnosti) motivacija za bavljenje sportom u potpunosti se slaže 10,1 % ispitanika, dok se 18,2 % ispitanika slaže s istim. 16,2 % ispitanika nema stav o navedenoj tvrdnji. 28,3 % ispitanika ne slaže se s njom, a 27,3 % ispitanika u potpunosti se ne slaže o tome da je eksponiranost njihova motivacija za bavljenje sportom. U odgovorima na pitanje o tvrdnji *moja motivacija za bavljenje sportom je moja eksponiranost* utvrđena je statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2 = 5,74$ $P = 0,014$) (slika 9).

Na pitanje *Slažete li se s rangiranošću i privilegiranošću pojedinih sportova, tipa nogomet je druga najvažnija stvar na svijetu*, dobiveni su sljedeći odgovori (stavovi): s navedenom tvrdnjom u potpunosti se slaže 4 % ispitanika, a s njom se slaže njih 22,2 %. 2 % ispitanika nema stav o navedenoj tvrdnji. 30,3 % ispitanika ne slaže se, dok se 41,4 % ispitanika u potpunosti ne slaže s rangiranošću i privilegiranošću pojedinih sportova, primjerice nogometa.

U odgovorima na navedeno pitanje nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima profesionalaca i rekreativaca ($\chi^2=4,83$ $P= 0,021$), kao niti muškaraca i žena ($\chi^2=4,83$ $P= 0,021$) (slika 10).

Diskusija

Rastuća zabrinutost zbog skandala i zlouporabe sporta ogleda se i u svakodnevnim upitima o njegovom moralnom statusu.

Posljedice življenja u svijetu materijalne dobiti, globalna kriza morala i poniranje politike u sve pore života neupitno su se reflektirale i na sport. Razvijanje svijesti o moralu i moralnom djelovanju prepoznato je kao nužnost i obveza.

Sport, primjer nukleusa moralnih vrijednosti u vidu ferpleja, posljednjih je godina na vjetrometini nemoralnih zbivanja: uspjeh i prestiž pod svaku cijenu, čak i cijenu zdravlja; prvo mjesto, jer ono je jedino bitno; afere vezane uz doping; ugovori s vrto-glavim ciframa; mali i veliki sportovi kao i male i velike sportske sile.

Postavlja se pitanje o tome učimo li naše sportaše i sportaše koji dolaze etici, moralnom ponašanju, moralnoj odgovornosti te moralnim vrijednostima uopće? Pitanje koje mu prethodi vezano je uz nedoumicu mogu li se edukacijom u većem omjeru ispraviti posljedice moralno nezdravog društva. Edukacija iz područja etike, etike sporta, trebala bi biti *conditio sine qua non* sporta, no postoji li i jedan sat treninga posvećen etici sporta?

Nažalost, vrlo rijetko, uz čast izuzecima koji su vrlo rijetki čak i u svjetskim razmjerima.

Iako se o etici u sportu ili etici sporta vrlo rijetko govori u preventivnom smislu, a poprilično u posljedičnom (negativni aspekti sporta: doping, mito i korupcija, "prodane" utakmice), sportaši kao i sportski djelatnici izuzetno dobro prepoznaju neetične momente današnjeg sporta. Stavovi u anketi na pitanja o etičnosti sportskih sudaca, trenera i samih sportaša najbolji su primjer spomenutog. Stav da su današnji sportski suci neetični ima ukupno 49,5 % ispitanika, a da su u potpunosti etični tek 2 % ispitanika. Posljedica je to mnogih sportskih događaja u kojima su suci, a ne sportaši, presudili i odredili (bolje reći odabrali) pobjednika.

Pozitivan stav o etičnosti trenera ima 40,4 % ispitanika, dok 20,2 % ispitanika misli da treneri nisu etični. Zanimljivo je da 39,4 % ispitanika nema nikakav stav o etičnosti svojih trenera, što govori o njihovu promišljanju o etici sporta i etičnosti općenito, te dilemi jesu li današnji sportaši uopće sposobni prepoznati etičke momente današnjeg sporta. Stav da su današnji sportaši etični ima 43,5 % ispitanika. 44,4 % ispitanika nema stav o etičnosti današnjih sportaša, što ponovno potvrđuje neprepoznavanje etičkih (bioetičkih) momenata i uopće etičkih dilema u sportu. Postavlja se pitanje o tome je li istina da ispitanici doista nemaju stav ili oni nikada nisu razmišljali o etičkom aspektu sporta, o tome što jest, a što nije etično. Radi li se o tome da ispitanici nemaju mišljenje o dilemi koja je dominantno etična, ili nisu educirani, pa stoga niti ne znaju prepoznati etički problem/dilemu u sportu i sportskom okruženju.

Preciznije rečeno, sposobnost prepoznavanja etičkih momenata može se definirati kroz tri vrste etičkih problema s kojima se sportaš/sportski djelatnik može suočiti. Prvi je problem moralne nesigurnosti, kada sportaš/sportski djelatnik ne zna problem smjestiti u kontekst društvenih vrijednosti, etičkih teorija, načela i pravila. Slijedi problem moralne dileme – dvojba zbog više moralnih pristupa, te problem mo-

ralne neprilike, kada sportaš/sportski djelatnik zna analizirati problem u kontekstu vrijednosti, teorija i načela i naći rješenja, ali ga "više sile onemogućavaju" (Merton, 1979).

Implikacije ideologije svijeta materijalne dobiti vidljive su kroz potvrdne odgovore na tvrdnju da je novac stimulans za bolje sportske rezultate. Potvrdni stav o navedenom ima 69,7 % ispitanika i to dominantno rekreativaca, dok tek 1 % ispitanika ima stav da novac nije stimulans za bolje sportske rezultate. No, istovremeno više od polovice ispitanih rekreativaca ne navodi novac kao motiv za bavljenje sportom.

Posljednjih godina sport je pod utjecajem pojedinačnih i poslovnih interesa i sveprisutnosti politike izgubio značajni dio svoje izvorne plemenitosti. Politička angažiranost sportaša ili pak korištenje sportaša za potrebe propagande pojedine političke stranke danas nisu rijetkost. Stav o političkoj angažiranosti sportaša podržava 16,1 % ispitanika, dok 68,7 % ispitanika isto ne podržava. Spomenuti stavovi potvrđuju moment prepoznavanja transpozicije autoriteta u smislu sportaš - političar.

Sveprisutnost politike na stanovit način čini podjelu, kako svijeta tako i sporta, na "velike" i "male" zemlje ili "sile". Sukladno tome, postoje i "veliki" i "mali" sportovi, točnije neprofitabilni, profitabilni i ultraprofitabilni sportovi, kao i sportaši u njima. Navedeno diktira i pojavnost rangiranosti sportova, što zasigurno nije ideja vodilja sporta i bavljenja sportom. Nažalost, ovo je realnost!

Rangiranost i privilegiranost pojedinih sportova ne podržava 77,1 % ispitanika, dok je s navedenom tvrdnjom suglasna gotovo trećina (26,2 %) ispitanika, i to dominantno muški spol.

Ispitivanje o imenovanju motivacije za bavljenja sportom potvrđuje da je vlastiti rezultat u konačnici najvažniji i glavni stimulans za bavljenje sportom u 93 % ispitanika.

Svjesnost o nužnosti implementacije edukacije o moralnim vrijednostima te etici u sportu, kao i same sportske etike vidljiva je i u primjerima diljem svijeta. Tako je, primjerice, The Higher Education Academy s Liverpool John Moores Universityja organizirao program (projekt) pod nazivom "Sports Ethics and Anti-Doping Education within UK Higher Education Sport-related Degree Programmes" radi učinkovite edukacije o mjerama protiv doppinga te etike u relaciji sa sportom. Imperativ ovog projekta ogleda se u želji da u budućnosti sportski djelatnici, treneri i učitelji tjelesne i zdravstvene kulture budu informirani o svim negativnim stranama doppinga te primjenjuju i provode "etični sport". Time bi budućnost našeg sporta bila njegovana provedbom fizičkih aktivnosti lišenih svih neetičnih momenata koje nastoje razoriti bit sporta (Chester, 2008).

U Sjedinjenim Američkim Državama, primjerice na Ohio University: The Institute for Applied & Professional Ethics, postoji kolegij "Sport Governance and Ethics" u sklopu kojeg se kao cilj učenja (engl. *Learning Outcomes*) navodi i vještina koja podrazumijeva "prepoznati etičke situacije" (engl. *recognize ethical situations*), a u teme ulaze: "muljanja" u sportu, plaće u profesionalnom sportu, nasilje u sportu i pritisak da se pobijedi te utjecaj na etiku (engl. *hazing in sport, salaries in professional sport, violence in sport and pressure to win and the impact on ethics*) (Reese, 2002).

U SAD-u, gdje se sport tretira na poseban način i dodjeljuje mu se uloga statusnog simbola s jedne, te ekonomskog giganta s druge strane, također je prepoznata nužnost spoznavanja etike u sportu.

Etičke dileme u sportu stare su koliko i sam sport. Kao individue tipično se radije gubimo izražavajući oholost u pristupu problemu nego da ga identificiramo i razriješimo kroz pravila i principe koje etika u sportu ili etika sporta nalaže. "U praksi", prema riječima jednog profesora sportske etike na američkom koledžu, "neki ljude uče i istražuju etiku sporta bez konkretnih slučajeva u sportu i njihove analize, ili, kako bi studenti rekli, pomoću akademskog prikaza slučaja" (Stoll, Beller, 2006).

Pozivanje na etička načela, poput dobročinstva, neškodljivosti, autonomnosti i pravednosti u sportu izgledaju vrlo jednostavna, no je li doista tako? (Brkljačić, 2009). Činiti dobro i ne naškoditi sebi kao sportašu, svom klubu, timu i sportskim suigračima trebao bi biti smisao bavljenja sportom. Dotaknuvši autonomnost i pravednost ulazimo u kompliciraniju sferu odnosa etike i sporta.

Autonomija svake osobe, pa tako i sportaša, ljudsko je pravo i temelj ljudskog života (Murray, 2004). Autonomija sportaša u njegovim odlukama poštuje se bez premca. No, hoće li baš uvijek sportaš donijeti moralnu odluku? Ponekad i pod cijenu ugrožavanja samoga sebe – ne! Svjedoci smo brojnih odluka sportaša tipa: povratak na teren u fazi rekonvalescencije, treniranje usprkos liječničkoj zabrani, doping sa svojim negativnim utjecajem na zdravlje pojedinca kao i amoralnim posljedicama koje nosi te brojne druge. Pravednost, pak, postaje sve više upitna: igra li baš najboljih 11 za prvu postavu nogometnog kluba ili to definiraju rodbinske veze, platežna moć roditelja ili politička opredijeljenost? Imaju li jednaku startnu poziciju sin poznatog sportskog trenera i nepoznati dječak iz predgrađa? Izbjegne li se doping kontrola na "sumnjivom" sportašu, pa se žrtvuje pošten? Zašto "mali" sportovi uvijek ostaju "mali" i nikada neće moći postati olimpijski?

Od brojnih problema s kojim se susreće današnji sport, u etičkom pogledu doping je zasigurno najveći. Uporaba dopinga krši sva četiri etička načela kao temelje sportskih natjecanja (Murray, 2004). Utemeljen na lojalnom natjecanju sport je škola lojalnosti, a time i etike. Kršeći pak lojalnost uništava se temelj i zadaje se smrtni uda-

rac sportskoj mašineriji koja time otvara mogućnost da postane smisao popularnosti i materijalnoj dobiti (Aramini, 2009).

Sportaš koji uzima doping stavlja se u poziciju nepoštene prednosti u odnosu na ostale. Uvodi klimu laži među sunatjecateljima (Morgan, 2007). Na taj se način sam sport koji izražava dimenziju *homo ludensa* (Huizinga, 1938) svodi na razinu utilitarističkog oruđa s ozbiljnim osiromašenjem međuljudskih odnosa.

Ograničenja provedenog istraživanja

Jedno od najvećih ograničenja u provedenom istraživanju predstavlja broj ispitanika kao i činjenica da je ono provedeno u samo dva grada Republike Hrvatske. Postoji mogućnost da bi odabir nekih drugih gradova, kao i ispitivanje većeg broja ispitanika dalo drukčije rezultate i stavove.

Zaključak

Etiku sporta danas obilježava stanje izgubljenosti i traženja vlastitog identiteta koje je ujedno i velika prilika jer jasno pokazuje potrebu za ovom znanošću i omogućuje učenje na počinjenim pogreškama. Izlaz iz krize etika sporta treba graditi na osobi u sportu, bio to sam sportaš, sportski sudac, sportski trener ili pak tek prijatelj sporta, regulirajući onaj istinski duh sporta i omogućujući mu tako njegovo cjelovito ostvarenje u uzrečici *mens sana in corpore sano*, a ne pretvaranje u objekt.

Tendenciju pretvaranja ljudskog tijela u objekt podupire narcisoidna kultura koja već pomalo prevladava u svim društvima. Takva je kultura karakteristična za one koji se osjećaju ucijenjenima i gotovo pritisnuti nesigurnošću budućnosti žele ostvariti svoje želje odmah, postižući najbolje rezultate u što kraćem vremenu. Posljedica pada u etiku narcisoidne kulture nastojanje je da se učini dobrim sve ono što je moguće i poželjno. Sve postaje moguće, čak ako se radi i o mijenjanju ljudskog tijela: iz toga slijedi uporaba dopinga kao nečeg uobičajenog, odnosno koncepcija sporta kao puke profesionalne aktivnosti kojom se ostvaruju tehničko-ekonomski rezultati.

Narcisoidna kultura i njezina etika uvelike je uzela maha u sportu te se tom činjenicom nameće kao globalni problem sporta, a globalni problemi traže globalna rješenja koja su nemoguća bez izgradnje i uspostave nove mreže globalnih institucija (osnovnih i srednjih škola, kinezioloških fakulteta, sportskih kolektiva) s moralnim normama i etičkim načelima koja će zahtijevati globalni konsenzus.

Iako bezuvjetno nužna, etika sporta ili pak etika tjelesnog odgoja rijetko je prisutna u obrazovnom sustavu, pa se, primjerice, u pregledu javnih obrazovnih sustava i nji-

hovich struktura u pojedinim europskim zemljama sa stajališta tjelesnog odgoja (Leibinger, Hamar, Dancs Szegner, 2007) ona ne navodi kao smjernica u edukaciji. Ipak, navodi se kako su se u Europi počele događati promjene u obrazovnim sustavima koji tjelesni odgoj (prvi susret mladog budućeg sportaša sa sportom) i sport počinju promatrati kao sredstvo prenošenja poželjnih životnih funkcija (Green, Hardman, 2003). Princip podrazumijeva uključivanja takve politike koja će objediniti dvojne namjene u smislu programa sportskih aktivnosti, osposobljavanje kvalificiranih sportskih trenera, mogućnost da se sportaši uključe aktivnostima i u razdoblja nakon bavljenja sportom i promoviranja sportske etike od osnovne škole, do nivoa znanstvenih istraživanja i njihovih otkrića na odgovarajućim razinama (Green, Hardman, 2003).

Američki sociolog sporta Jay Coakley smatra kako je sport važan dio našeg društvenog života koji ima značenje i utjecaj koji nadilazi statistiku rezultata i izvedbe (Coakley, 2007). Ako je točna tvrdnja kako sport nije puno drugačiji od društva kojeg je dio, nužno je usredotočiti se na istraživanje njegovog "dubljeg značenja" unutar šireg društvenog konteksta gdje je edukacija o moralnim vrijednostima sporta zasigurno i apsolutno nužna. U tom smislu postavlja se pitanje zašto u nekom društvu ljudi toliko pozornost pridaju stvaranju vrhunskih sportaša po principu brže, više, jače, što nam govori o vrijednosnom sustavu određenog društva, o tome kako sport utječe na širenje obrazaca patrijarhata, društvenih klasa, rase i etniciteta, (ne)jednakosti šansi, ferpleja, nasilja i agresivnosti (Perasović, Bartoluci, 2007).

Elementi koji ukazuju na to da je nužno raspravljati o implementaciji edukacije o etici u sportu ili sportskoj etici na nižim stupnjevima obrazovanja, a poglavito u kurikulima visokoznanstvenih ustanova, kao što su to kineziološki fakulteti, vidljivi su i iz istraživačkog dijela ovog rada. Prepoznavanje etičkih momenata u sportu u smislu što jest, a što nije moralno, no istovremeno nesposobnost definiranja te nemogućnost prepoznavanja etičkih dilema u sportu, kao ni načina njihovog kvalitetnog i sustavnog rješavanja govore u prilog navedenog.

Davno utemeljen suodnos između sporta i znanosti danas doživljava snažan razvoj (Milanović, 2009). Mnoštvo pitanja koja proizlaze iz tog suodnosa pronašlo je svoje mjesto za raspravu u relativno novom pluriperspektivnom pristupu izazovima biotehnološkog doba - (bio)etici.

Etika, pa time i bioetika, nudi platformu za dijalog o bitnim pitanjima današnjeg sporta; dijalog koji nadrađa disciplinarne, stručne, povijesne i kulturološke pozicije

Znanstveni doprinos ovog rada i njegovog istraživanja ogleda se u izdvajanju problemskih točaka koje u području sporta potvrđuju nedostatnost edukacije o etici

sporta/etici u sportu te istovremeno ukazuju na krhkost etičnih pozicija sadržanih u konceptu *mens sana in corpore sano*.

Krajnje je vrijeme da se ponovno počne vrednovati odgojna zadaća sporta koja doводи do učinkovitog prihvaćanja prvenstva čovjeka i njegovog tijela. Najbolji put tog prihvaćanja jest u etici. Iz navedenog se prepoznaje moment nužnosti edukacije i uspostava kolegija "Etika sporta" u kurikulumu kinezioloških fakulteta.

Upravo je cilj ovog rada bio naglasiti sljedeće:

- naučiti, primijeniti i provoditi etičke principe u sportu radije nego provoditi neetičnu sportsku praksu koju prate nepopravljive posljedice;
- kvalitetnija etička edukacija za sve sportske djelatnike, trenere, suce, sportaše, kao i rukovodeće djelatnike sportskih klubova, sportskih povjerenstava, sportskih saveza i dr.

LITERATURA:

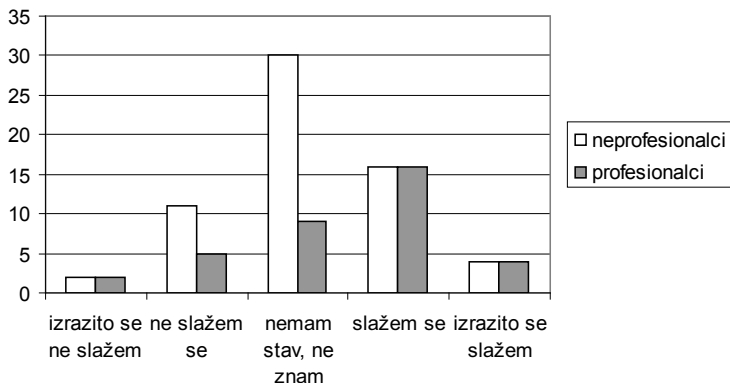
1. Aramini, M. (ur.) (2009). Bioetički problemi patologije sporta: doping. *Uvod u Bioetiku*. (pp. 369-375) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
2. Bodin, D., Robène, L. & Héas S. (2007). *Sport i nasilje u Europi*. Zagreb: Knjiga trgovina.
3. Brkljačić, M. (2007). Etika sporta. *Medicina*, 43(3), 230-235.
4. Brkljačić, M. (2009). Sport ethics. *Proceedings Book of 8th Lošinj Days of Bioethics, Mali Lošinj, 2009, "Integrative Bioethics and New Epoch"* (pp. 44-45) Zagreb: Croatian Philosophical Society.
5. Chester, N. (2008). Sports Ethics and Anti-Doping Education within UK Higher Education Sport – related Degree Programmes. *The Higher Education Academy*. Retrieved January 15, 2010. from: http://www.heacademy.ac.uk/assets/hlst/documents/projects/round_8/r8_chester_interim.pdf.html
6. Coakley, J. (2007). *Sports and Society. Issues and Controversies*. New York: McGraw-Hill.
7. Green, K., Hardman, K. (2003). *Physical Education: Essential Issues*. Retrieved January 15, 2010. from: http://www.google.com/books?hl=hr&lr=&id=0q6Sr2GYZVgC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Hardman,+2003,+ethics,+sport,+&ots=wScN7uC0sf&sig=R7a6ahzrKU0qQBrffJ-cWT4s_qw#v=onepage&q=Hardman%202003%20ethics%20sport%20&f=false
9. Huizinga, J (1938). *Homo Ludens*. Retrieved September 8, 2009 from:[http://en.wikipedia.org/wiki/Homo_Ludens_\(book\).html](http://en.wikipedia.org/wiki/Homo_Ludens_(book).html)
10. Hosta, M. (2009). Ethics and sport: whose ethics, which ethos - a prolegomenon. *Kinesiology*, 40(1), 89-95.
11. Leibinger, E., Hamar, P., Dancs Szegner, H. (2007). Survey of the public educational system and structure of european countries from a physical education point of view. *Kinesiology*, 39(1), 85-96.
12. Loland, S. (2002). Good sport competition. In: S. Loland (ed) *A moral norm system* (107-143). London: Routledge.

13. Merton, K. R. (1979). Science and Social Order. In R.K.Merton (ed) *The Sociology of Science* (pp. 254-267). Chicago, IL: The University of Chicago Press.
14. Milanović, D. 5. nastavna tema: *Znanost, teorija i praksa sporta i sportskog sportskog treninga*. Retrieved January 15, 2010.
15. from: <http://www.kif.hr/predmet/teotre.html>
16. Murray, T. H. (2004). Bioethics of Sport. In S. G. Post (ed) *Encyclopedia of Bioethics 3 RD Edition* (pp. 2461-2468). USA: Macmillan Reference Cengage Learning.
17. Novak, D. Christianity and Sports. *Društvena istraživanja*, 18, (1-2), 287-308.
18. Perasović, B., Bartoluci, S. (2007). Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu. *Sociologija i prostor*, 175 (1), 105-119.
19. Potter, V. R. (1971). Bioethics, the Science for Survival. In: Potter VR (ed) *Bioethics bridge to the future* (pp.1-5). Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
20. Potter, V. R. (2007). *Bioetika most prema budućnosti*. Rijeka: Digital point, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2010.
21. Reese, J. (2002). Sport Governance & Ethics 412. *Ohio University*. Retrieved January 15, from: [http://http://www.faculty-commons.org/ethics/ethics modules/sport-governance-ethics-412/](http://http://www.faculty-commons.org/ethics/ethics%20modules/sport-governance-ethics-412/). Html
22. Sass, H. M. (2007). "Fritz Jahr's Concept of Bioethics", *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 17(4), 279-295, 2008 by The Johns Hopkins University Press.
23. Sekine, M., Hata, T. (2004). The Crisis of Modern Sport and the Dimension of Achievement for its Conquest. *International Journal of Sport and Health Science*, 2, 180.
24. Selhanović, D. (2007). Sport – the most powerful promotion tool. *Medianali*, 1(1), 95-102.
25. Simonić, A. (2001). Razvitak civilizacije. Kineziologija. In: A. Simonić (ed) *Quo vadis scientia?* (pp. 277-278). Rijeka: Vitagraf.
26. Skledar, N. (2007). Integrativna bioetika i gorući problemi suvremene civilizacije. In: Valjan, V. (ed) *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije* (pp. 101-107). Sarajevo: Bioetičko društvo i BiH.
27. Stoll, K. S., Beller, J. M. (2006). Ethical Dilemmas in College Sport. In R. E. Lapchich (ed) *New Game Plan for College Sport* (pp.75-91). USA: American Council on Education and Praeger Publishers.
28. Šegota, I. (2000). Što je bioetika? In: Šegota, I. (ed) *Nova medicinska etika (bioetika)* (pp.16). Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
29. Tamburrini, C. (2007). After Doping, What? In: W.J. Morgan (ed) *Ethics in Sport* (pp.285-297). UK: Human Kinetics.

Slika 1. Slažete li se s tvrdnjom da su sportski suci etični?

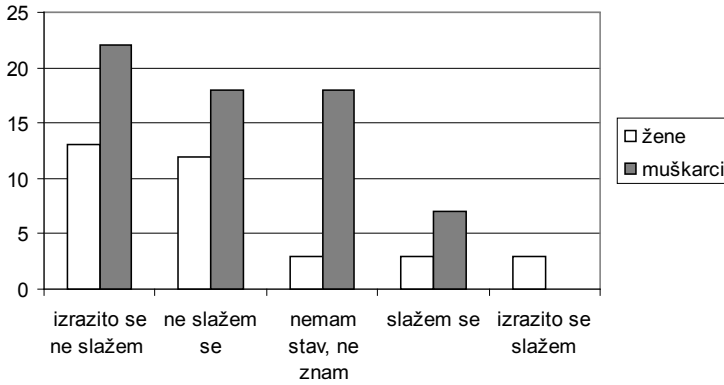
Slika 2: Slažete li se s tvrdnjom da su treneri etični?

Slika 3: Slažete li se s tvrdnjom da su sportaši etični?

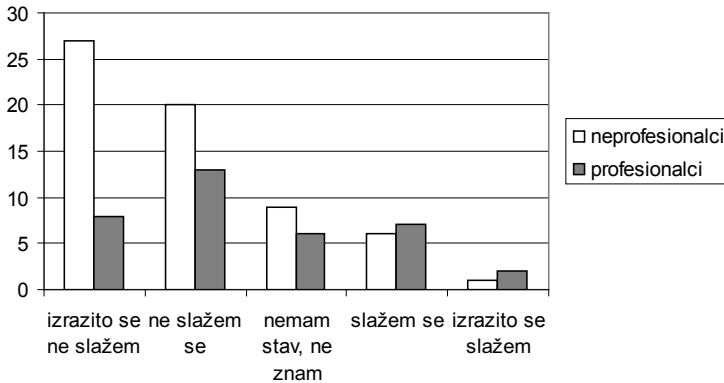
Slika 4: Slažete li se s političkom angažiranošću sportaša?

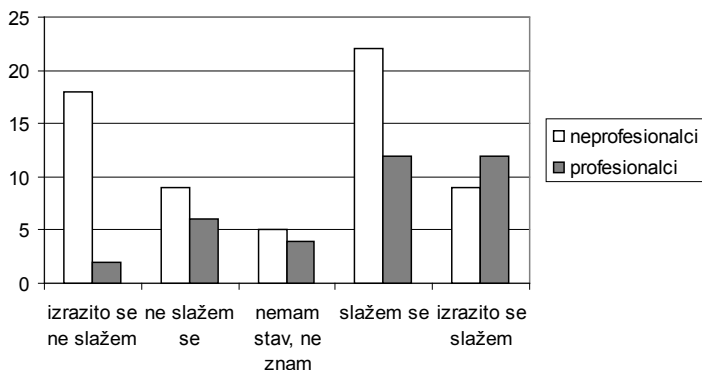
Slika 5: Smatrate li da je novac stimulans za bolje sportske rezultate?

Slika 6: Odgovori na tvrdnju moja motivacija za bavljenje sportom je novac.

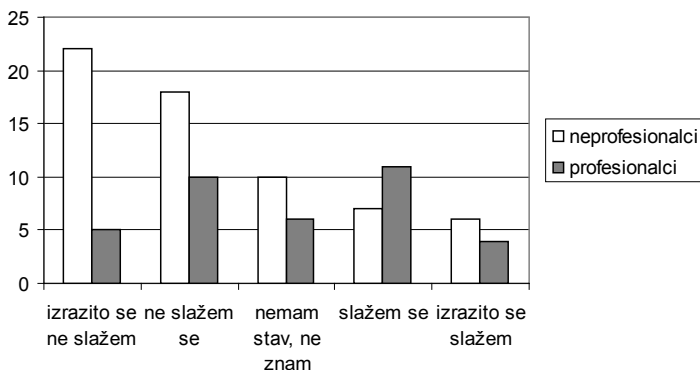
Slika 7: Odgovori na tvrdnju moja motivacija za bavljenje sportom su državne boje.

Slika 8: Odgovori na tvrdnju moja motivacija za bavljenje sportom je vlastiti rezultat.

Slika 9: Odgovori na tvrdnju moja motivacija za bavljenje sportom je moja eksponiranost.

Slika 10. Slažete li se s rangiranošću i privilegiranošću pojedinih sportova?

